

Az észak-erdélyi köztársaság mítosza¹

Erdély hosszú évszázadok óta vegyes lakosságú terület volt. A román lakosság már a 18. század során abszolút többségbe került Erdélyben. Bár ekkor még csak demográfiai értelemben beszélhetünk arról, hogy a magyarság kisebbségi helyzetbe kényszerült volna. Az 1920-as békediktátum következtében már jogilag is kisebbségnek számított az Erdélyben maradt magyarság.² A békerendszer nem teremtette meg az európai politikában a megbékélés lehetőségét. Az Adolf Hitler vezetésével kialakuló Harmadik Birodalom képes volt meghatározó tényezővé válni az 1930-as években újjászerveződő Európában.³

A nyugati nagyhatalmak hozzájárultak ahhoz, hogy a német–olasz döntőbírószág hozzon döntést a magyar területi kérdésekben. A sikertelen magyar–román tárgyalásokat követően Észak-Erdély és Székelyföld visszakerült az anyaországhoz. Az 1940. augusztus 30-án életbe lépő második bécsi döntés értelmében 43.000 km² terület került vissza Magyarországhoz.⁴ Románia emellett elvesztette egyik legfontosabb szövetségését, Franciaországot, amely a nyugat-európai harcokban az összeomlás szélére került. A Szovjetunió megszállta Észak-Bukovinát és Besszarábiát 1940. június 28-án. Bulgária pedig megszerezte Dél-Dobrudzsát. Ezeknek a területi veszteségeknek köszönhetően Románia belekényszerült a háborúba Németország oldalán.⁵

Románia számára az 1943-as sztálingrádi vereség egyértelművé tette a háború sorsát. Tovább fokozta a helyzetet, hogy 1943 nyarán már bombatámadásokat is végrehajtottak az ország területén. Ezek az események arra sarkallták a román politikát, hogy mindenáron különbékét kössön a szövetséges nyugati nagyhatalmakkal. Romániában a Szovjetunió megítélése különösen rossz volt, míg Nyugat-Európa felé egy végtelen bizalom volt jellemző olyannyira, hogy még Bukovina és Besszarábia megtartásában is bíztak egyes román politikuskok. Az 1944 márciusában megkezdődött román béketalpogatózásokban nagy szerepe volt annak, hogy mi lesz a sorsa Erdélynek a háború után. Vjacseszlav Mihajlovics Molotov a kairói tárgyalások alatt nem hitt abban, hogy Ion Antonescu tábornok elkötelezett Románia háborúból való kiugrásában. Antonescu végül meghátrált és a háború folytatása mellett döntött, félve egy esetleges német megszállástól. A Szovjetunió ugyanakkor nem mondott le Romániáról. Novikov szovjet nagykövet 1944. április 12-én Kairóban nyújtotta át az előzetes fegyverszüneti feltételeket a román követnek. Az ekkor kidolgozott feltételek alapján hajtotta végre Mihály király 1944. augusztus 23-án a román fordulatot.⁶

Ion Antonescu letartóztatásával biztosítva volt a sikeres politikai fordulat. A döntése hátterében ott volt a közelgő Vörös Hadsereg veszélye, amely harctérré alakította volna át az országot. Fontos kiemelni azt a körülményt is, hogy az udvar és a kormány nem tartotta a kapcsolatot, ami miatt az uralkodót minden döntésből kihagyták. Mihály király rádiónyilatkozatban jelentette be, hogy elfogadja a szövetségesek feltételeit. A puccsot a hagyományos román elit hajtotta végre. A kommunista erők ekkor még jelentéktelennek nevezhetőek, különösen, hogy a nagy részük emigrációban vagy éppen börtönben tartózkodott. A baloldali politikuskok helyzete viszont fokozatosan erősödött. Erre a legjobb példa Lucretiu Patrascanu igazságügyi miniszteri kinevezése, ami a szovjetekhez való közeledést mutatta már a román politikában. Az uralkodó Iuliu Maniut kérte fel kormányalakításra, de ő a kialakult helyzetben nem vállalta a vezető szerepet. A választás ezért Constantin Sănătescu tábornokra eset.⁷ A sikeres puccs és a diplomáciai közlekedés eredményeképpen 1944. szeptember 12-én aláírták a fegyverszüneti egyezményt

a románok, amelynek értelmében 300 milliós jóvátételt kellett fizetniük és a szovjet megszállás költségének finanszírozása is rájuk hárult. A szerződés szövege emellett tartalmazott egy olyan részt is, amely kimondta, hogy adassék vissza Erdély vagy annak nagyobbik része Románia számára.⁸

1944 októberében kommunista vezetéssel létrejött az FND (Nemzeti Demokratikus Front – Frontul Național Democrat), amely földosztást, Észak-Erdély visszaszerzését és a munkások támogatását ígérte programjában. 1944 augusztusától novemberig a Sănătescu-kormány volt hatalmon. 1944 decemberében Nicolae Rădescu tábornok vezetésével jött létre a kormány, aki márciusig maradt hivatalban. Ekkor még nem állt a teljes ország román ellenőrzés alatt. Moldovában és Észak-Erdélyben szovjet katonai közigazgatás volt. A Moszkvába látogató Ana Pauker és Gheorghe Gheorghiu-Dej 1945 januárjában azt az utasítást kapták, hogy vonják az FND fennhatósága alá a kormányt. Az utasításoknak eleget téve a kormánnyal szembeni támadássorozat kezdődött. A miniszterelnök nem tudta kezelni a kialakult helyzetet és az 1945. február 24-én tartott tömegtüntetésnek már halálos áldozatai is voltak. Andrej Visinszkij követelte a román miniszterelnök azonnali leváltását. Rădescu a kialakult helyzetben jobbnak látta, ha lemond. Visinszkij kérte az uralkodótól, hogy Petru Grozát nevezze ki miniszterelnöknek. Amikor a román király erre nem volt hajlandó, akkor 1945. március 5-én, az újabb megbeszélésen már azzal fenyegették meg, hogy Románia nemcsak Észak-Erdélyt, hanem a függetlenségét is el fogja veszíteni.⁹

A román királynak Petru Grozát kellett miniszterelnöknek kineveznie. A kormányban a belügy és az igazságügy is kommunista kézbe került, de emellett minden párt részt vett a kormányzatban. Az angolszász nagyhatalmak elfogadhatatlannak tartották a történetket. Az új kormányt nem tekintették legitimnek, ezért egészen 1946-ig nem is ismerték el. Érdeemi fellépés viszont nem történik. A százalékos egyezmény értelmében az angolok nem tudtak és talán nem is akartak beavatkozni. Az Egyesült Államok számára pedig geopolitikai értelemben perifériának számított Románia.¹⁰

Észak-Erdély közigazgatási helyzete sokáig kedvezőnek mutatkozott. Az előrenyomuló szovjet csapatok 1944. október 11-én megszállták Kolozsvárt és nem engedték be a Román Királyi Hadsereget. Egész Észak-Erdély területéről kitiltották – az éppen berendezkedni kezdő – román állami intézményeket.¹¹ Az észak-erdélyi magyarság megnyugvással fogadta azt a tényt, hogy a szovjet katonai parancsnokság kiutasította a román közigazgatást az országrészről. A román lakosságot természetesen felzaklatta a döntés. Elméletben működött csak a szovjet katonai közigazgatás a térségben, gyakorlatban az adminisztrációt az Országos Demokrata Arcvonal és a Magyar Népi Szövetség helyi képviselői alkották. Az öngazgatás szempontjából jelentős lépésnek bizonyult 1945 februárjában a Kolozsváron tartott tanácskozás. Ennek köszönhetően Észak-Erdélyi Központi Végrehajtó Bizottság néven egy tartományi kormány alakult. A háború miatt általánosságban rossz volt a helyzet, de ha az autonómia szemszögéből vizsgáljuk a kérdést, akkor egy rég nem látott békés időszak volt tapasztalható. A nemzeti szimbólumok és zászlók használata általános volt. A nyelvkérdés ügyében pedig a románt és a magyart is egyformán hivatalos nyelvként lehetett használni Kolozsváron és Marosvásárhelyen.¹²

Petru Groza kinevezése jelentős következménnyel is járt. Sztálin 1945. március 8-i válasz-táviratában hozzájárult ahhoz, hogy Észak-Erdélybe a román adminisztrációt újra bevezessék. 1945 januárjában a királlyal folytatott megbeszélésen Gheorghe Gheorghiu-Dej arról adott tájékoztatást, hogy ha baloldali kormány lesz kinevezve, akkor Észak-Erdélybe újra román közigazgatás kerül bevezetésre. A kolozsvári autonomista politikusok hamar rájöttek, hogy a Petru Groza által vezetett új baloldali kormány lényegében az

elődei által folytatott politikát viszi tovább Erdély kapcsán. Az „Erdély az erdélyieké”-elv épp ezért nem tudott érvényesülni. Észak-Erdély közigazgatási ügyének rendezésével kialakult az a nézőpont a román politikában, hogy ezzel a határkérdés is lezárult.¹³

A Kolozsváron 1945. március 13-án tartott ünnepségen részt vett az uralkodó, Petru Groza miniszterelnök a kormány tagjaival, Andrej Visinszkij szovjet külügyi népbiztos-helyettes, illetve a román politikai, egyházi és kulturális elit tagjai. Petru Groza beszédét románul és magyarul is elmondta a tömeg előtt, ahol igen jelentős volt a magyarok számaránya. A román miniszterelnök beszédében többször is a békés együttélést hangsúlyozta. A nemzeti és vallási egyenlőség biztosítása szintén egy kulcs momentum volt a beszédében. A Groza-kormány 1945. március 6-ai beiktatása után három nap múlva Sztálin hozzájárult a román közigazgatás újbóli bevezetéséhez Észak-Erdélyben. Ezáltal 1945. március 9-én a trianoni magyar–román határ lépett életbe.¹⁴

Petru Groza 1945. március 12-i kolozsvári beszédében arra utalt, hogy Románia gondját fogja viselni a magyar nemzetiségű lakosságnak, azonban változatlanul 50-60 ezer magyar sýnlódött internálótáborokban és az üldöztetés sem szünetelt. A visszaperlési jogszabály biztosította az 1940. augusztus 30. és 1944. augusztus 23. közötti adás-vételek eltörlését. A CASBI (Casa de Administrare si Supraveghere a Bunurilor Inamice – korabeli fordításban: Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Ellenőrző Pénztár) felállítása érintette leginkább hátrányosan a magyarságot. 200 magyar vállalat és 14 ezer magán-személy vagyonát kobozta el. Működésének célját jól mutatja, hogy a kisajátított földek 95%-a erdélyi volt.¹⁵

Össességében elmondható, hogy az észak-erdélyi autonomista törekvések egy sajátos periódusát képezik a romániai magyarság 20. századi történetének. Fontos kiemelni, hogy Erdély önálló szerepének komoly történelmi előzményei vannak. Sajnálatos módon az autonomista elveket valló politikusok elképzelései nem voltak megvalósíthatók az ekkor átalakulóban lévő Romániában. A Groza által diktált politika csak látszólagosan állt ki a magyar érdekek mellett, valójában a korábbi romániai nemzetiségi politika folytatásának lehet tekinteni. Ennek összefüggésében fontos látni, hogy a Szovjetunió nem támogatta a magyar érdekeket, így az 1947-es párizsi békekötés alakalmával nem volt remény a trianoni határok megmásítására. Az erdélyi magyarság helyzete 76 év elteltével is drámainak mondható a mostanra már az Európai Unió részét képező Romániában. Az észak-erdélyi köztársaság egy mítosz maradt számukra, ami tovább erősíti az összetartozás-tudatot minden magyar emberben.

BIBLIOGRÁFIA

- Fülöp Mihály (2017): Kilépni nehéz. Kiugrások, kapitulációk, 1943–1944. *Rubicon*, 5. sz. 58–61.
- Fülöp Mihály – Vincze Gábor (szerk.) (1998): *Revízió vagy autonómia? Iratok a magyar–román kapcsolatok történetéről 1945–1947*. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Giurescu, Dinu (coord.) (2008): *Istoria Românilor. IX România în anii 1940–1947*. Bucharest, Editura Enciclopedică.
- Jelavich, Barbara (2000): *A Balkán története I–II*. Budapest, Osiris.
- Katona Szabó István (1990): *A nagy remények kora*. Budapest, Magvető.
- L. Balogh Béni (2015): Impériumváltások Erdélyben és az 1944–1945-ös fordulat. *Korunk*, 5. sz. 72–79.
- Lönhárt Tamás (2018): Az Erdély-kérdésről a második világháború alatti béke-előkészítés és a párizsi békekonferencia tükrében (1942–1947). In: Fülöp Mihály (szerk.) *Az elfelejtett béke: tanulmánykötet a párizsi magyar békeszerződés életbelépésének 70. évfordulójára*. Budapest, Dialóg Campus. 213–235.
- Makkai Béla (2019): Trianon – „hol nemzet sülyed el...” *Polgári Szemle*, 1–3. sz.

- Murádin János Kristóf (2016): Együttélés vagy asszimiláció? Az Erdélyi Párt viszonya az etnikai kisebbségekkel Észak-Erdélyben 1940 és 1944 között. *Közép-Európai Közlemények*, (9. évf.) 4. sz.
- Neagoie, Stelian (1996): *Istoria politică a României între 1944–1947. Crestomașia tranziției dintre două dictaturi*. Bucharest, Editura Noua Alternativă.
- Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor (szerk.) (2004): *Autonómisták és centralisták: Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Kolozsvár – Csíkszereda, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Pro-print.
- Romsics Ignác (2018): *Erdély elvesztése, 1918–1945*. Budapest, Helikon.
- Szűcs László (szerk.) (1997): *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei: 1944. december 23.–1945. november 15*. Budapest, Magyar Országos Levéltár.
- Vida István (1986): Az 1944. októberi Sztálin–Churchill találkozó és Magyarország. *Történelmi Szemle*, 2. sz.

JEGYZETEK

1	A tanulmány a 76 évvel ezelőtti észak-erdélyi köztársaságnak állít emléket.	6	Romániában a király és Ion Antonescu között hatalmas ellentétek alakultak ki a háború alatt.
2	Murádin 2016. 66.		Fülöp 2017. 60–61.
3	Adolf Hitler minden külpolitikai törekvését sikeresen keresztül tudta vinni. A versailles-i békerendszer már a győztesek sem ítélték meg pozitívan. A Saar-vidék visszaszerzése után több merészebb lépést is tett Németország.	7	Jelavich 2000. 224–225.
		8	Szűcs 1997. 60–61.; Neagoie 1996. 13–17.
		9	Jelavich 2000. 255.
4	Makkai 2019. 356–360.	10	A százalékos egyezményről bővebben: Vida 1986. 149–164.
		11	Lönhárt 2018. 227.
5	Románia amennyiben nem vett volna részt a második világháborúban, akkor végleg lemondhatott volna az elvesztett területekről. Lásd Bővebben: Romsics 2018.	12	L. Balogh 2015. 72–77.
		13	Nagy– Vincze 2004. 65–71.
		14	Katona Szabó 1990. 130–140.; Giurescu 2008. 553.
		15	Fülöp–Vincze 1998. 13–14.